

О. І. Бабчинська,
к. геогр. н., доцент, доцент кафедри менеджменту та адміністрування,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету, м. Вінниця
ORCID ID: 0000-0001-6377-6242

DOI: 10.32702/2306-6806.2020.10.140

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В КОНТЕКСТІ КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

O. Babchinska,
PhD in Geography, Associate Professor of the Department of Management and Administration,
Vinnytsia Institute of Trade and Economics, Kyiv National University of Trade and Economics, Vinnytsia

FORMATION OF THE ENVIRONMENTAL MANAGEMENT MECHANISM IN THE CONTEXT
OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT CONCEPT

У статті проаналізовано теоретичні основи формування екологічного менеджменту. Показано, що в умовах сучасного розвитку України намітилася тенденція масового зміщення акцентів у бік екологізації бізнесу та екологічного позиціонування товарів та послуг. Найважливішою проблемою сучасного етапу економічного розвитку є наростання економічної та екологічної криз. Це вимагає пошуку нових пріоритетів сталого розвитку, найважливішим з яких стає необхідність глибокої екологізації економіки. Все більш очевидною стає необхідність пошуку нових, прийнятних в сьгоднішніх умовах, шляхів і підходів до мінімізації негативної дії на навколишнє середовище. Основним з таких шляхів в розвинених країнах світу став розвиток екологічно та економічно ефективного виробництва. У роботі визначено сутність екологічного менеджменту, обґрунтовано його роль в економічній системі підприємства, визначено елементи та інструменти механізму екологічного менеджменту. В роботі наведено основні положення та принципи формування механізму екологічного менеджменту в контексті сталого розвитку суспільства. Доведено, що поєднання інтересів економіки та екології є одним із шляхів досягнення сталого розвитку.

The theoretical bases of formation of ecological management are analyzed in the article. The attractiveness of the green goods market and their importance for the modern society are considered. It is shown that in the conditions of modern development of Ukraine there has been a tendency of mass shift of accents towards greening of business and ecological positioning of goods and services. The most vital problem at the current stage of economic development is the growth of economic and environmental crises. This calls for the search of new priorities in sustainable development, the most important of which is the need for deep ecologicalization of the economy. The need to find new ways and approaches that suit today conditions and minimize the negative impact on the environment is becoming more and more obvious. Development of environmentally and economically efficient production is now in the mainstream in the developed countries worldwide. The essence of environmental management is defined in the paper, its role in the economic system of the enterprise is justified, elements and tools of the environmental management mechanism are described. The author maintains that formation of instruments for the environmental management of an industrial enterprise. This is confirmed by the emergence of environmental programs implemented by leading companies and includes eco-modernization of production, installation of eco-equipment, production of eco-products and more. The analysis of foreign and domestic publications on the interpretation of the essence of the concept of "environmental management". It is established that the concepts of eco-management have been developed in stages, with each subsequent stage being a logical continuation of the previous one and based on the methodological apparatus formed at the previous stage. The main principles and principles of formation of the mechanism of ecological management in the context of sustainable development of the society are presented in the work. Areas of research that ensure the effective functioning of the mechanism of environmental management are identified. It is shown that their main essence is to meet consumer needs while maintaining the ecological balance of the environment, public health, and

reducing production costs of the enterprise. Significance and necessity of implementation of environmental management in Ukraine is substantiated. It is proved that the combination of interests of economy and ecology is one of the ways to achieve sustainable development.

Ключові слова: сталий розвиток, екологічний менеджмент, економіко-екологічне управління, основи екологічного менеджменту, концепція екологічного менеджменту.

Keywords: sustainable development, environmental management, economic and ecological management, the basics of environmental management, the concept of environmental management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Найважливішою проблемою сучасного етапу економічного розвитку є наростання економічної та екологічної криз, що мають серйозні негативні наслідки як на локальному, так і глобальному рівнях. Це вимагає пошуку нових пріоритетів сталого розвитку, найважливішим з яких стає необхідність глибокої екологізації економіки, що передбачає підвищення цінності природи і її ресурсів, а також життя і здоров'я людини.

Досягнення гармонійного поєднання довкілля, суспільства та старого розвитку вважають необхідною умовою задоволення потреб сучасного покоління без завдання шкоди можливості майбутнім поколінням задовольняти свої потреби. Урівноваження трьох основоположних складників сталого розвитку сприяє досягненню його як мети. Соціальні очікування щодо старого розвитку, прозорості та підзвітності еволюціонували разом з усе більш суворими законодавчими ініціативами, збільшуваним тиском забруднення на довкілля, неефективним використанням ресурсів, неналежним поводженням з відходами, зміною клімату, деградацією екосистем і втратою біорозмаїття. На сьогодні одним з актуальних завдань є прийняття концепції сталого розвитку, яка спонукає до зміни парадигми традиційної економічної системи та пошуку нових підходів щодо узгодження інтересів економічної і екологічної сфери при умові дотримання соціальної захищеності та справедливості.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є розвиток концептуальних засад формування механізму екологічного менеджменту в контексті концепції сталого розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ З ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичні основи екологічного менеджменту як нової парадигми розвитку цивілізації, можна знайти в роботах праця І. Александрова, В. Амітана, О. Амоші, С. Аптекаря, О. Балацького, В. Борисової, О. Веклич, Т. Галушкіної, Б. Данилишина, В. Кравцова, Л. Мельника, О. Савченка. Попри те, що в наукових дослідженнях висвітлюються питання екологічного менеджменту, деякі аспекти застосування екологічного менеджменту в контексті концепції сталого розвитку все ж залишаються мало дослідженими та недостатньо висвітленими в економічній літературі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Концепція сталого розвитку ґрунтується на синтезі трьох базових компонентів економічного, соціального та екологічного. Економічна складова ґрунтується на вимозі збереження та розвитку сукупного капіталу, за допомогою якого забезпечується створення сукупного капіталу, який забезпечує створення необхідного для поточного та перспективного розвитку комплексу ресурсів.

Сталий розвиток країни означає таке функціонування її народногосподарського комплексу, коли одночасно забезпечуються задоволення зростаючих матеріальних і духовних потреб населення, раціональне та екологічно безпечне господарювання й високоефективне використання природних ресурсів, підтримання сприятливих для здоров'я людини природно-екологічних умов життєдіяльності, збереження, відтворення і при-

множення якості довкілля та природно-ресурсного потенціалу суспільного виробництва.

Сталий розвиток це загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їхню потребу в безпечному і здоровому довкіллі. Основою його керованості є системний підхід та сучасні інформаційні технології, які дозволяють дуже швидко моделювати різні варіанти напрямів розвитку, з високою точністю прогнозувати їхні результати та вибрати найбільш оптимальний.

Економічний підхід у концепції сталого розвитку ґрунтується, на постулатах неокласичної теорії, згідно з яким можливості суспільства з виробництва доходу обмежені умовою збереження сукупного капіталу, необхідного для виробництва цього доходу [3]. Ця концепція передбачає оптимальне використання обмежених ресурсів та застосуванні природо-, енерго- і матеріалозберігаючих технологій для створення потоку сукупного доходу, який би забезпечував принаймні збереження (не зменшення) сукупного капіталу (фізичного природного, або людського), з використанням якого цей сукупний дохід створюється.

Соціальний підхід у концепції сталого розвитку ґрунтується, на охопленні всього спектру прав людини, як індивідуальних, так і колективних, включаючи питання корпоративного управління, а також більш широке коло проблем підтримки стабільності соціальних і культурних систем, примноження гуманітарних цінностей сучасного суспільства.

Екологічний підхід у концепції сталого розвитку ґрунтується, на забезпечуванні цілісності біологічних і фізичних природних систем. Особливе значення має життєздатність екосистем, від яких залежить глобальна стабільність всієї біосфери. Поняття природних систем в цьому випадку має широке трактування і, крім природних комплексів, також включає штучно створену, антропогенне середовище. Основна увага приділяється не їх можливості зберігатися в деякому "ідеальному" статичному стані, а здібностям цих систем до саморозвитку та адаптації, як реакції на дестабілізуючі дії з боку інших систем [1, с. 50].

Концепція сталого розвитку відбиває розуміння тісного взаємозв'язку екологічних, економічних і соціальних проблем людства і того факту, що вони можуть бути вирішені лише комплексно, за умов тісної співпраці і координації зусиль усіх країн світу. Концепція сталого розвитку є прогресивною, в ній в тій чи іншій мірі систематизуються та охоплюються підходи, що характеризують окремі аспекти людської діяльності та відображають єдиний процес створення цінностей.

Таким чином, сталий розвиток — здатність людини забезпечити, щоб поточний розвиток відповідав потребам сьогодення без шкоди для здатності майбутніх поколінь задовольняти власні потреби. Поштовх ідеї сталого розвитку був даний в другій половині дев'ятнадцятого століття в результаті промислової революції. Через значний вплив на навколишнє середовище. Упродовж двадцятого століття ставалися фінансові, нафтові, екологічні кризи, які довели необхідність ощадливого використання природних ресурсів.

Для впровадження сталого розвитку потрібні суттєві зміни в організацію бізнесу та суспільства. Модель економіки замкнутого циклу дозволяє знизити використання ресурсів, забруднення навколишнього се-

редовища та збільшити прибутки. Виробники ще на етапі розроблення продукту розуміють, як товар буде використовуватись та як його можна буде переробити для подальшого використання у нових продуктах.

Економіка замкнутого циклу ґрунтується на 4 принципах:

- відходи = їжа (коли "відходи" попереднього циклу є частиною наступного);
- стійкість через різноманіття (системи з великою кількістю компонентів є стійкішими до змін у навколишньому середовищі);
- відновлювана енергія (заміна невідновлюваних енергетичних ресурсів на відновлювальні);
- думати в системах (вилучення з ланцюга одної частини може призвести до негативних наслідків для інших) [2].

Економіка замкнутого типу ґрунтується на принципах, які ефективно працюють у природі тисячі років. Їх впровадження у потребує співпраці бізнесу, влади, суспільства та фінансових структур для виконання всіх етапів перетворень.

Кожний шлях починається з визначення цілей, яких потрібно досягти. Вперше їх було описано в Декларації тисячоліття (Резолюція 55/2) у 2000 році. Склалися вони з 8 пунктів:

1. Ліквідувати абсолютну бідність і голод.
2. Забезпечити загальну початкову освіту.
3. Сприяти гендерній рівності і розширенню прав жінок.
4. Скоротити дитячу смертність.
5. Поліпшити охорону материнського здоров'я.
6. Боротися з ВІА/СНІДом, малярією та іншими захворюваннями.
7. Забезпечити екологічну стійкість.
8. Сформувати всесвітнє партнерство з метою розвитку [5].

У 2015 році були підбиті підсумки по досягненню попередніх цілей та сформовані Цілі сталого розвитку (ЦСР), ще називають "Глобальними цілями" — це загальний заклик до дій, спрямованих на те, щоб покінчити з бідністю, захистити планету і забезпечити мир і процвітання людей у світі [4, с. 32].

Визначені 17 Цілей є продовженням Цілей розвитку тисячоліття, вони охоплюють інші взаємопов'язані між собою сфери, вирішення проблем у одній сфері полегшує досягнення інших. Цілі спрямовані на покращення якості життя майбутніх поколінь. Побудову міжнародного співробітництва та допомоги у подоланні світових проблем. Вони розраховані на 15 років, завершиться строк їх дії у 2030 підбиттям підсумків та визначенням нових напрямків руху.

Співпраця у виконанні цілей передбачає, що буде відбуватись взаємодія як між країнами, так і між окремими групами людей (професійні об'єднання, органи влади, бізнес і т.д.) та іншими зацікавленими сторонами.

Головною метою Цілей сталого розвитку в Україні є забезпечення швидкого як соціального так і економічного розвитку. Покращення стану навколишнього середовища. Впровадження переробки, а не захоронення на сміттєзвалищах та поступове зменшення їх кількості. Рациональне використання ресурсів що добуваються із навколишнього середовища. Побудову економіки замкнутого типу, яка дозволить зараз зберегти ресурси для майбутніх поколінь та отримати економічне зростання, створення нових робочих місць для теперішніх поколінь.

У цьому контексті реалізація концепції сталого розвитку вимагає вироблення як теоретичних основ, так і конкретних організаційно-економічних механізмів екологічного менеджменту як управління соціально-економічними системами, що враховують принципи і критерії стійкості в процесах екологізації виробничої сфери. Екологічний менеджмент є логічним продовженням політики сталого розвитку. Екологічний менеджмент — аналіз, планування, перетворення в життя та контроль за поведінкою природоохоронних заходів з метою досягнення завдань підприєм-

ства: отримання прибутку та його екологічно безпечний розвиток; вміння приймати ефективні управлінські рішення з метою покращення природоохоронної діяльності підприємств в конкретній ринковій ситуації [5].

Ефективний екологічний менеджмент організації базується, з одного боку, на відповідній корпоративній філософії, а з іншого — на чітко регламентованих нормах і процедурах стосовно параметрів екологічної діяльності; розподілу екологічних повноважень підрозділів, кваліфікації різних категорій управлінського персоналу, змісту екологічних звітів, аудиту та моніторингу з урахуванням відповідних вимог міжнародних стандартів.

Практичне використання засад екологічного менеджменту можливе за умови моніторингу екологічного стану виробництва, наукового та консалтингового забезпечення заходів зі зміни сировини, технологій, асортименту продукції, використання альтернативних джерел енергії, впровадження енерго- і матеріалозберігаючих технологій, утилізація та використання промислових відходів, а також підняття рівня екологічної освіченості і культури населення.

За результатами комплексного дослідження нами запропоновано механізм реалізації засад екологічного менеджменту (рис. 1), який буде сприяти реалізації моделі сталого економічного розвитку суспільства, основою якої є виробнича, культурно-освітня, адміністративна та фінансова системи. Проектована діяльність передбачає необхідність підготовки керівництва і спеціалістів, які б відповідали за екологічну безпеку, здійснювали заходи з охорони та контролю стану навколишнього середовища.

Цілі сталого розвитку гармонійно поєднуються з механізмом реалізації екологічного менеджменту. Підприємство у своїй сфері здатне вносить значний вплив у економічну (оплачує податки, вносить свою частку в економічне зростання, навколо підприємств будується інфраструктура необхідна для діяльності підприємств), екологічну сфери (у результаті своєї діяльності може впливати на навколишнє середовище), частково у соціальну (забезпечуючи гідний рівень оплати праці без дотацій зі сторони держави підвищує рівень життя працівників). Підприємство у економіці закритого типу здатне приносити більше користі та забезпечувати більшу кількість робочих місць при цьому використовувати менше ресурсів, що позитивно впливає як на майбутні покоління, так і на теперішні.

На сучасному ж етапі науково-технічного прогресу поряд з підвищенням екологічних вимог до технологій виробництва, екологічний менеджмент виходить на перший план і стає вирішальним фактором економіки, що визначає її подальший ефективний розвиток.

Таким чином, необхідно враховувати екологічні вимоги при управлінні виробництвом, розробкою нової продукції, маркетинговими операціями, персоналом, фінансами, тобто виникає необхідність формування екологічного менеджменту на підприємствах.

Завданням використання інструментів екологічного менеджменту є не просто фіксування та обробка інформації щодо впливу діяльності підприємства на навколишнє середовище, а сприяння підвищенню екологічної та економічної ефективності виробництва, підвищення конкурентоспроможності підприємства за рахунок вирішення питань, обумовлених екологічними аспектами його діяльності. Екологічний менеджмент спрямований на інформаційну підтримку такої системи управління підприємством, за якої гарантується мінімізація впливу виробничих процесів на навколишнє середовище і забезпечується впевненість у тому, що проблеми попереджаються, а не виявляються після їхнього виникнення. При правильному підході до формування та впровадження ця система може дати істотні позитивні результати вже на початковому етапі.

Характерними рисами сучасного етапу розвитку екологічного менеджменту є:

- визнання факту, що екологічний менеджмент є невід'ємним складником стратегічної лінії поведінки і розвитку компанії в довгостроковій перспективі;

— використання екологічного менеджменту розглядають як цілком виправдані виробничі витрати;

— зорієнтованість корпорацій під час розв'язання екологічних проблем на якість продукції, інтереси суспільства і потреби споживачів, що вимагає використання цілісного підходу до обліку екологічних витрат на рівні компанії;

— вимога до промислових підприємств неухильно дотримуватися екологічних принципів і будувати ефективну систему екологічного менеджменту.

На сьогодні перспективи впровадження і розвитку системи екологічного менеджменту на українських підприємствах є недооціненими. Використання екологічного менеджменту як додаткового інструменту до існуючого екологічного контролю з боку державних органів створить умови для оптимального використання ресурсів, вирішить проблеми якості продукції, безпеки персоналу та охорони навколишнього природного середовища, сприятиме розвитку додаткових можливостей для підприємства в цілому, підвищить ефективність менеджменту якості й загальної системи управління. Активізація зусиль щодо організації функціонування системи екоменеджменту сприятиме підвищенню еколого-економічної ефективності виробництва, досягнення стійких результатів діяльності, збільшенню мотивації працівників, ідентифікує наявні проблеми та ініціює розробку оптимальних варіантів вирішення поставлених завдань для збереження довкілля.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Проведений аналіз показав, що питання екологізації виробництва є актуальним в умовах розвитку економіки України, тому дослідження в напрямку забезпечення сталого розвитку потребують подальшого вивчення. Екологічний менеджмент виступає дієвим інструментом механізму економічного розвитку країни тому запровадження механізму екологічного менеджменту на українських підприємствах забезпечить їх сталий розвиток на основі поширення екологічно збалансованих видів виробництва й розподілу в умовах появи нових екологічних потреб. Для подальшого розвитку країни вирішальне значення має реалізація концепції сталого розвитку, яка надає нові можливості у розв'язанні екологоекономічних та соціальних проблем. Сьогодні конкурентоспроможність держав усе більше залежить від рівня екологізації виробництва на підприємствах, які забезпечують функціонування їхніх економік. З огляду на це, до найважливіших завдань, які потребують розв'язання, слід зарахувати зміну екологічної стратегії і тактики, підвищення ефективності управління екологічними аспектами діяльності підприємств, упровадження інноваційних еколого-орієнтованих технологій, підвищення екологічної свідомості та організації всебічної екологічної освіти.

Література:

1. Білик О.С. Екологічний менеджмент на промислових підприємствах України: зміст та сутність поняття. *Енергозбереження. Енергетика. Енергоаудит.* 2016. № 12 (106). С. 49—64.
2. Максимів А.І., Потап О.А. Сутність, функції, завдання і нормативно правове забезпечення екологічного менеджменту [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/chem_biol/nplanu/2007_2/LAN_5_103_109.pdf

Рис. 1. Механізм реалізації засад екологічного менеджменту

3. Михайлова М.Д., Костенко О.К. Переваги та недоліки впровадження системи екологічного менеджменту та сертифікації на промислових підприємствах [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.agrosvit.info/pdf/7_2016/11.pdf

4. Найденко О.Є. Проблеми екологічного оподаткування та шляхи їх вирішення *Економіка і суспільство*. 2016. № 1. С. 31—34.

5. Харченко Т. Б. Формування та впровадження екологічного менеджменту на підприємствах України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.econom.univ.kiev.ua/articles/EMAB/Kharchenko/Forming_and_introduction_of_ecological_management_at_the_Ukrainian_enterprises.pdf

References:

1. Bilyk, O.S. (2016), "Environmental management in industrial enterprises: the content and essence of the concept", *Enerhozberezhennia. Enerhetyka. Enerhoaudyt*, vol. 12 (106), pp. 49—64.
2. Maksymiv, L.I. and Secretly, O.A. (2007), "Essence, functions, objectives and regulatory support environmental management", available at: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/chem_biol/nplanu/2007_2/LAN_5_103_109.pdf (Accessed 20 September 2020).
3. Mikhalov, M.D. and Kostenko, A.K. (2016), "Advantages and disadvantages of introducing a system of environmental management and certification in the industry", available at: http://www.agrosvit.info/pdf/7_2016/11.pdf (Accessed 25 September 2020).
4. Naidenko, O.E. (2016), "Problems of environmental taxation and ways of their solution", *Ekonomika i suspilstvo*, vol. 1, pp. 31—34.
5. Kharchenko, T.B. (2019), "Formation and implementation of environmental management in the Ukraine", available at: http://www.econom.univ.kiev.ua/articles/EMAB/Kharchenko/Forming_and_introduction_of_ecological_management_at_the_Ukrainian_enterprises.pdf (Accessed 30 September 2020).

Стаття надійшла до редакції 18.10.2020 р.